

PARADIGMA HOLISTICĂ – REPER METODOLOGIC ÎN STUDIAREA COMPETENȚEI PROFESIONALE

Valentina BOTNARI

Universitatea de Stat din Tiraspol

The necessity of centring professional education on competences is a present-day problem of great concern. At present professional competences are approached from different perspectives, each of them having as a starting point a different paradigm. This paper comes with a new interpretation of competences through the filter of the holist paradigm. The essential features of this paradigm are minutely presented in a way which makes possible the tracing of a parallel between the holist paradigm, the theory and the model. At first the main concepts regarding holism are presented, and afterwards its advantages for the study of professional competence are insisted upon.

Complexitatea fenomenului de competență profesională pedagogică, solicitând actualmente o analiză deosebită din variate perspective, apelează la identificarea unei paradigme optime, fapt care ar facilita formarea acesteia. În contextul unor atare discuții se conturează, evident, în mod normal, variate abordări a însăși noțiunii *paradigmă*, a rolului și locului ei în metodologie (teoria pedagogică).

Analiza evoluției conceptelor științifice permit a contura două interpretări ale noțiunii nominalizate. Abordarea îngustă desemnează paradigma ca o schemă conceptuală inițială de elaborare a teoriei științifice, pe de altă parte, tratarea extinsă rezumă paradigma la o filosofie internă, la nucleul conceptual al teoriei științifice.

În spiritul lui Thomas S.Kuhn, paradigma este un univers coerent de idei și de principii acceptate de o comunitate științifică care intenționează să ofere o explicație globală, exhaustivă asupra unui fenomen științific. Pe de altă parte, cercetătorii ruși percep paradigma drept o grilă generală de observare și de interpretare a unui fenomen științific. Deși cele două puncte de vedere nu sunt în esența lor diferite, paradigmei îi este atribuită o dimensiune normativ-axiologică (în sensul că evoluția științei este determinată de apariția unor stări de criză care, prin soluționare, permit reorganizări superioare, atât științifice, cât și din punct de vedere psihosocial) în sensul consolidării unei culturi științifice de comunicare [apud.3, p.164].

Așadar, paradigma epistemologică reprezintă un cadru general de referință ce articulează între ele conceptele, categoriile și teoriile care orientează gândirea și activitatea cercetătorilor preocupați de construcția, achiziția și dezvoltarea cunoștințelor; ea asigură coerența unei comunități științifice în raporturile pe care le întreține cu obiectele cunoașterii.

Interpretarea paradigmei științei pedagogice ca o anumită schemă conceptuală inițială, ca model de identificare și soluționare a problemei, ca metodă conceptuală de cercetare ce domină în societatea științifică o anumită perioadă istorică, permite a înțelege și a cerceta mai profund caracterul evoluției cunoașterii științifice. Totuși, odată cu acumularea cunoștințelor științifice, aprofundarea cercetărilor științifice și căutarea legăturilor fundamentale dintre variate direcții științifice devine necesară o altă interpretare a paradigmei – cea extinsă.

Interpretarea extinsă a paradigmei își înaintea scopul de a restabili dialogurile interdisciplinare, cât și a variatelor ramuri ale științei pedagogice. În acest context, ea corespunde sfârșitului timpului nou când are loc tranzacția de la cunoștințe la cunoaștere (co-naștere), cât și globalizarea teoriei și practicii.

În ultimele decenii știința pedagogică a înregistrat un șir de abordări, concepții, poziții și variate puncte de vedere cu referire la diverse aspecte ale sistemului de învățământ în care au intervenit schimbări, problema formării competențelor fiind una stringentă pentru școala superioară. Ca rezultat se atestă o prevalare extensivă a anumitelor concepte izolate, precum și a preocupărilor despre realizările pedagogice în detrimentul cunoașterii profunde a lor. În acest context, sistematizarea elementelor cunoașterii științifice cu referire la competențe, stabilirea conexiunilor dintre ele și manifestările externe ale competențelor actualizează soluționarea problemei paradigmei.

Caracterul conceptual al oricărei teorii pedagogice determină abordarea filosofică în elaborarea ei. În afara unei atare abordări, explicarea esenței paradigmei e de neconceput. Precum se știe, întrebarea de bază a

filosofiei clasice este relația dintre gândire/rațiune și existență ori altfel zis, relația dintre metodă și obiectul cercetării. De aceea paradigma științei pedagogice poate fi determinată numai pe calea corelării particularităților obiectului ei și particularităților metodei aplicate de ea. Paradigma prezintă în sine un rezultat al soluționării contradicției dintre obiect și metodă. În procesul rezolvării contradicției date metoda asimilează obiectul, iar obiectul se expune metodei sau, vorbind metaforic, are loc o adaptare reciprocă a posibilităților instrumentale de cunoaștere și a particularităților obiective ale obiectului de cercetare.

Adaptarea reciprocă menționată mai sus se referă nu doar la cunoaștere, dar și la asimilarea practică a lumii obiectuale. În acest sens, paradigma este ambiguă (dualistă) – altă latură a ei fixează atitudinea, raportul metodei de transfigurare a realității obiective și obiectul reorganizat. Dualitatea cognitivă și practică a paradigmei este reflectată și într-o serie de surse recente [5].

Teoriile pedagogice, elaborate în urma cunoașterii științifice, la rândul lor influențează realitatea pedagogică – obiectul cunoașterii. De fapt, variabilitatea realităților pedagogice parțial izvorăsc din influența inversă a teoriilor pedagogice asupra comportamentelor pedagogice.

Concluziile teoriilor pedagogice devin accesibile pedagogilor cu impact asupra formării expectanțelor lor. În această ordine de idei, e binevenită analogia cu principiul filosofic al nedeterminării, proces în care cunoașterea influențează obiectul cognoscibil.

E de menționat și faptul că nu orice poziție științifică, cu atât mai mult un punct de vedere particular, pot pretinde la statutul de paradigmă proprie. Orice teorie științifică serioasă își impune nucleul său conceptual într-un mod anevoios și îndelungat. Multe teorii se descompun în elemente, nefiind antrenate într-un sistem calitativ, care le-ar converti în paradigmă.

Structuri apropiate ca epistemologie logico-științifică paradigmei sunt teoria și modelul. Deși între ele există multe tangențe, nu mai puține sunt și discrepanțele, fapt care impune necesitatea de a prezenta esența și a celora din urmă. Compararea lor ar releva mai transparent esența paradigmei. Noțiunea de teorie presupune o abordare mai restrictivă, în sensul normativității științifice, prin intermediul acesteia, relatându-se, cu apelare la legitățile specifice, raporturile dintre unele fenomene științifice. În afară de acestea, teoria are atât o valoare explicativă, cât și una predicativă, fiind generatoare de calificări într-un câmp epistemologic determinant, în timp ce, paradigma poate asocia teorii complementare și diverse într-o „ambianță disciplinară dată” [Palop, apud.3, p.164].

În acest context analitic, modelul poate să devină un mediator între realitate și teorie, care se îndepărtează atât de paradigmă, acceptată ca un parametru de interpretare globală a realității, cât și de teorie, abordată ca o explicație ideală și abstractă a unui fenomen științific. Respectând o materie și un fenomen concret, „modelul operează cu o aproximare în sensul stabilirii unei intenții de conceptualizare, de simbolizare, de reprezentare selectivă și parțială a unor tendințe identificate” [Sequent Escudero, apud.3, p.164].

Alte definiții mai apropiate științelor educației [Geulen, apud.3, p.164] abordează modelul ca pe o „construcție simplificată a unei realități, a unui fenomen științific ce are ca finalitate delimitarea celor mai importante variabile care permit dezvoltarea unei viziuni aproximative, a unei abordări intuitive, cu rol de orientare a strategiilor de investigație științifică în scopul verificării relațiilor dintre variabilele care contribuie semnificativ la elaborarea progresivă a teoriei”.

Paradigma științei pedagogice moderne corespunde caracterului ei integral:

- Se atestă intercalarea proceselor diferențierii și integrării obiectelor diverselor ramuri ale științei pedagogice, precum și a însăși relațiilor pedagogice.
- Procesul axiologic are loc și în ramura metodologiei. Pe de o parte, metodele de cercetare utilizate în diverse ramuri ale științei pedagogice se diferențiază, adâncindu-se discrepanțele dintre ele. Pe de altă parte, are loc un împrumut activ de metode și instrumente de cercetare anterior aplicate în raport cu alte aspecte ale cercetării pedagogice. Mai mult decât atât, are loc un schimb intens de metode și instrumente din variate domenii ale cunoașterii științifice. În așa fel se dezvoltă substanțial direcțiile de cercetare care tind să cunoască lumea în integritatea sa, să capteze esențialul comun în sferele independente. Astfel, are loc formarea conceptelor fundamentale care constituie nucleul științific al percepției tabloului modern al lumii.
- În plan metodologic pare efectiv a aborda problema esenței, evoluției și formării competențelor profesionale din perspectiva paradigmei holistice. Interesul vis-à-vis de paradigma nominalizată a fost ate-

stat în diferite contexte, dar nu și în raport cu fenomenul de competență profesională. Reflecțiile asupra paradigmei holistice ne-ar oferi noi posibilități de interpretare a competențelor profesionale.

- Actualitatea paradigmei holistice (de la grec. holos – întreg, integru) în abordarea competențelor profesionale este determinată de progresele paradigmatică în procesele integrării cunoașterii științifice ce caracterizează gândirea umană modernă.

Holismul, conform Enciclopediei de filosofie și științe umane [4], este o concepție potrivit căreia organismul biologic sau social ca totalitate organizată nu echivalează cu simpla sumă a părților înțelese ca elemente discrete. Termenul a fost introdus de J.C. Smuts și reluat apoi de A.Mayer și B.Durken [apud. 4] pentru a indica o perspectivă epistemologică aplicată biologiei care, răsturnând ipotezele mecaniciste, consideră fenomenele fizico-chimice ca fiind dependente de cele biologice și, potrivit metodei „simplificării holistice”, deduce grade de realitate mai puțin înalte, analizând întregul pentru a ajunge la componentele sale și studiază astfel părțile numai în relația cu întregul, analizând modul în care părțile se inserează în întreg potrivit unei perspective finaliste.

Holismul și-a găsit o aplicație și în științele umane. K.Popper [apud. 4] numește holismul tendința de a susține ideea că organismul social e ceva mai mult decât suma membrilor și a relațiilor existente între ei. În psihologie, demersul epistemologiei holiste și-a găsit multiple aplicații, căci a acceptat să depășească sferile disciplinelor specializate. Direcțiile care au adaptat în diferite moduri conceptul de holism sunt psihologia analitică a lui C.G. Jung, unele orientări cu privire la teoria personalității (G.Goldstein, A.Maslow) și teoria câmpului a lui K.Lewin [apud. 4]. Așadar, holismul s-a cristalizat de multă vreme ca un sistem de principii filosofice pozitiv-afirmative ce este mai mult decât actual și în contemporaneitate. Importante sunt tezele holistice ce remarcă prioritatea firească a întregului în raport cu părțile sale, precum și neechivalarea întregului cu suma componentelor proprii. E mult valoric în contextul cercetării competențelor profesionale principiul conexiunii și determinării reciproce a fenomenelor naturale și sociale, precum și semnificația procesualității în formarea unei complexități organizate. Integrul este conceput ca patern (de la lat.pater – tată), model, ce reprezintă începutul organizațional al elementelor. Conceptul holistic a fost valorificat de către științele umaniste mai ales în abordarea problemelor corelației dintre integral și multiplu, totalitate și parțialitate. Tema unității diversității poate fi coraportată la competența profesională.

Noțiunile de întreg și parte fiind cruciale, exprimă relațiile dintre ansamblul elementelor, caracterul relațiilor dintre ele și tipurile de totalități, ce rezultă în legități și însușiri integrale. Atributele integralității desemnează caracterul tangențelor și discrepanțelor dintre părți și întreg. Părțile elementare sunt marcate ca elemente, iar din interacțiunea elementelor se compun părțile complexe. Întregul, integralul și părțile sunt noțiuni corelative, reflexive și interdependente din punct de vedere al logicii. Interconexiunea dintre ele exprimă, într-un mod specific, relația dintre singular și multiplu, complex și simplu, general și unic, calitate și cantitate. În conformitate cu legitățile dialecticii, totalul și parțialul se generează reciproc: întregul este produsul integrării părților, iar părțile – rezultatul diferențierii întregului.

Așadar, întregul este forma de existență a părților, iar părțile reprezintă segmente constitutive ale întregului. Încă Aristotel explica efectul integrității, vorbind despre legătura și poziția părților ca generatoare ale apariției diferitelor întreguri.

Diferențele în caracterul unității întregului și a părților sale servesc drept bază pentru clasificarea întregurilor, și anume: finite și în devenire, totalitare (în care părțile sunt reprimite) și partitive (în care părțile posedă o libertate semnificativă). Întregul, într-o anumită măsură, își subordonează părțile și, într-o anumită modalitate, se reflectă în ele. Totodată, fiecare parte are particularități individuale și e capabilă, într-un anumit fel, să se opună presiunii întregului, iar uneori chiar să conflicteze cu el.

În momentul în care interpretăm competența ca un întreg, iar cunoștințele, abilitățile, atitudinile etc. ca părți, putem percepe competența ca pe o modalitate de existență, de manifestare, actualizare a cunoștințelor, abilităților, atitudinilor personalității.

Holismul proclamă principiul conform căruia întregul e primar în sens ontologic, temporal ori logic și are o prioritate evidentă asupra părților sale.

Heraclit confirmă că „Unitarul, dezmembrându-se, singur cu sine se întrunește”, „din tot unul, și din unul – tot”. Analogul gnoseologic al unitarului – Logosul, permite cunoașterea realității în dinamica ei ca formă imanentă a Unitarului. Pentru a concepe competența în profunzime și a determina condițiile facilitatoare ale manifestării ei, putem interpreta competența ca fenomen imanent, care există și acționează prin sine însăși.

Astfel, gândirea holistică se prezintă ca o cunoaștere vie, multiaspectuală și evoluționistă. Ansamblul holistic presupune integritatea totală a lumii, deoarece integritatea fenomenelor separate este posibilă doar în condițiile mediului integrat, așa-numitului întreg mare. În consecință, se impune problema creării acestei integralități.

Ea vine să deșablonizeze paradigmele prin filtrul cărora se definește univoc competența profesională ca rezultat al învățării. În contextul paradigmei holistice, competența întruchipează dezirabilitatea și posibilitatea, conduita ce se așteaptă de la cei formați. Chiar dacă acesta are mai mult un caracter teoretic, precum afirmă C.Cucoș [1], ea „forțează” ca aspectul practic să fie configurat conform „zării” proclamate de „înălțimea” valorii anunțate de competență și are funcționalitatea unui model comportamental, care exprimă nu ceea ce este, ci ceea ce se speră a fi. Competența este realitatea dinamică și flexibilă greu de surprins și cuantificat, altfel-zis un proces prin care se ajunge la invocatele rezultate-performanțe, ultimele fiind competența interiorizată, concretizată, întruchipată în acte expresive.

Așadar, se poate afirma cu certitudine că holismul poate oferi o nouă direcție a cercetării ce ține de problema formării competențelor profesionale. Paradigma holistică permite științei să identifice noi aspecte ale fenomenului de competență profesională.

Astfel, competența profesională poate fi definită nu doar ca o caracteristică integrală a calităților profesionale și personale ale specialistului ce reflectă nivelul cunoștințelor și deprinderilor, suficiente pentru atingerea scopului unui anumit domeniu de activitate, ci o integralitate imanentă din moment ce personalitatea acceptă și își propune să atingă un scop în activitatea profesională.

Referințe:

1. Cucos Constantin. Teoria și metodologia evaluării. - Iași: Polirom, 2008.
2. Dicționar enciclopedic ilustrat / coord. N.Guțanu. - București: Editura Cartier, 2000.
3. Păun Emil, Potolea Dan. Pedagogie. Fundamentări teoretice și demersuri aplicative. - Iași: Polirom, 2002.
4. Enciclopedie de filosofie și științele umane. - București: ALL Educațional, 2007.
5. Смирнов В.Л. О современных подходах к содержанию экономической теории, применению научной методологии инновационных технологий в подготовке специалистов. <http://mgsa-smirnov.narod.ru/public/public-3.htm>.
6. Философский словарь / Под.ред. И.Т. Фролова. - Москва, 1991.

Prezentat la 27.11.2009